ЄВРОПА 24.07.2025 | Денис Трубецькой

Переломний закон

Вперше за 3,5 роки війни українці вийшли з масовим протестом. Новий закон про антикорупційні органи може дорого коштувати Києву.

Навряд чи Президент України Володимир Зеленський підозрював, яку ланцюгову реакцію викличе спішно ухвалений у вівторок і того ж дня підписаний закон, що розширює повноваження Генерального прокурора щодо антикорупційних органів (законопроєкт № 12414).

Спочатку документ не мав жодного стосунку до роботи антикорупційних органів країни: його метою було спрощення механізму пошуку зниклих безвісти під час війни. Але буквально за ніч законопроєкт, який в іншому випадку зацікавив би хіба що експертів, перетворився на привід для перших серйозних внутрішньополітичних протестів за 3,5 року повномасштабної російсько-української війни.

Раптове обмеження повноважень двох досі переважно незалежних антикорупційних структур – Національного антикорупційного бюро (НАБУ) і Спеціальної антикорупційної прокуратури (САП), а також їхнє фактичне підпорядкування призначеному президентом безпосередньо Генеральному прокурору вивело на вулиці людей не тільки в Києві, але й в багатьох інших містах.

З одного боку, масштаб цих демонстрацій не варто перебільшувати. Незважаючи на те, що в Києві на другий день протесту вийшло значно більше людей, ніж за день до цього, назвати їх по-справжньому масовими не можна. Однак справа навіть не в цьому: вони в принципі мають обмежений потенціал і підтримуються переважно тими частинами громадянського суспільства, які завжди скептично ставилися до президентства Зеленського. Хоча корупція, згідно з соцопитуваннями, впевнено входить до трійки головних проблем в Україні, переважній більшості населення абревіатури на кшталт НАБУ і САП банально ні про що не говорять. Тому складно собі уявити, що протести можуть вийти за межі своєї «бульбашки» – особливо з урахуванням того, що багато навіть критично налаштованих громадян чудово розуміють необхідність не

розгойдувати човен під час війни занадто сильно.

Навряд чи протести вийдуть за межі своєї «бульбашки», багато хто чудово розуміє необхідність не розгойдувати човен під час війни занадто сильно

З іншого боку, сам факт того, що існуючі весь цей час внутрішньополітичні суперечності вперше за 3,5 року вилилися на вулицю, як мінімум показовий.

Навряд чи саме вони підштовхнули Зеленського оголосити наступного дня про подання до Верховної Ради нового законопроєкту, який, за його словами, повинен повернути антикорупційним структурам їхню автономність. Найвірогідніше, ключовим фактором у цьому став публічний і непублічний тиск з боку чиновників Європейського союзу, які відреагували на ухвалення закону незвично жорстко. У ситуації, коли фактично всі податки і збори в Україні йдуть на оборонні витрати, навіть часткова втрата європейського фінансування могла б мати катастрофічні наслідки. До того ж за Дональда Трампа в Білому домі відновлення прямої безоплатної бюджетної допомоги Києву є вкрай малоймовірним, якщо не виключене в принципі.

Проте значення суспільного тиску всередині країни теж не можна недооцінювати. Воно було пов'язане не тільки зі змістом оновленого законопроєкту № 12414, що надає Генеральному прокурору фактично необмежений вплив на антикорупційні органи. Поки закон, який миттєво набрав чинності, ще не скасовано, залежний від президента Генпрокурор має повний доступ до матеріалів розслідувань НАБУ, може давати їм обов'язкові до виконання вказівки і навіть передавати справи НАБУ іншим структурам, а також де-факто керувати САП.

Саме ухвалення закону видавалося як заздалегідь спланована операція – особливо після того, як напередодні СБУ провела обшуки у співробітників НАБУ, заявивши про необхідність «нейтралізувати російський вплив». Паралелі з часами втечі в 2014 році до Росії екс президента Віктора Януковича в цьому контексті хоч і перебільшені, але очевидні.

Проте значення суспільного тиску всередині країни не

Саме після його втечі та Революції гідності в Україні почала формуватися розгалужена мережа незалежних антикорупційних органів на кшталт НАБУ та САП, створена на основі

можна недооцінювати

відкритих конкурсів та за активної підтримки ЄС.

В експертному середовищі існують різні думки з приводу того, чи було правильним рішенням займатися створенням нових органів, а не зосередитися на реформуванні вже існуючих правоохоронних структур. Основним аргументом «за» була їхня глибока корумпованість, а також високий рівень інфільтрації російською агентурою до 2014 року. Потенційною проблемою вважалися неминучі постійні конфлікти між традиційними органами і «антикорупціонерами», які не припинялися як за попереднього президента Петра Порошенка, так і за Володимира Зеленського.

Через 11 років важко назвати антикорупційну систему України абсолютною історією успіху. Незважаючи на велику кількість резонансних розслідувань і гучних затримань, поки що лише мізерний відсоток відкритих справ доходить до винесення вироків. До того ж 62 відсотки українців, за даними опитування Центру Разумкова (березень 2025 року), не довіряють зовсім або скоріше не довіряють НАБУ і САП. Хоча цей показник потрібно сприймати зі скепсисом: з урахуванням низького рівня впізнаваності обох структур серед широких мас він, найвірогідніше, є виразом недовіри до всіх правоохоронних органів, а не до їхньої конкретної роботи. І все ж критика з приводу неефективності та повільності антикорупційної вертикалі небезпідставна.

І для президента, і для України, яка захищається від російської агресії, було б краще, щоб закон був якомога швидше скасований

Водночас не можна не визнати заслугу НАБУ і САП у тому, що Україна з 2014 року дійсно зробила великий крок вперед у боротьбі з корупцією. Показовою в цьому плані є резонансна справа колишнього віцепрем'єра і міністра національної єдності Олексія Чернишова, який довгий час вважався фаворитом Зеленського і був близький до його колишнього бізнес-партнера Тимура Міндіча, який до останнього часу мав великий вплив на енергетику України. Місяць тому йому було висунуто підозру в корупції в будівельній сфері, коли він очолював Міністерство розвитку громад і територій (фактично Міністерство інфраструктури). Хоча Вищий антикорупційний суд (ВАКС) і відпустив Чернишова під заставу в 120 млн грн (близько 2,45 млн євро), підозра на його

адресу була визнана обґрунтованою, що робить його найбільшим фігурантом-високопосадовцем корупційної справи за Зеленського.

Невідомо, чи вплинула ця справа і потенційні розслідування проти інших людей з порівняно близького оточення президента безпосередньо на раптову атаку на НАБУ і САП. Цілком можливо, що свою роль відіграв і фактор США: малоймовірно, що адміністрацію Дональда Трампа доля антикорупційних структур в Україні буде хвилювати настільки ж сильно, як його попередника Джо Байдена.

Ясно одне: ухвалення цього закону за будь-якого розкладу матиме як внутрішньо-, так і зовнішньополітичні наслідки, а також посилить критиків Зеленського в Україні та на Заході, які звинувачують його в авторитарних тенденціях. І для президента, і для України, яка захищається від російської агресії, було б краще, щоб закон був якомога швидше скасований.

Денис Трубецькой
Київ

Денис Трубецькой (Denis Trubetskoy) народився в Севастополі, працює кореспондентом для німецькомовних ЗМІ в Києві. Він спеціалізується на суспільно-політичних темах, висвітлює події в Україні, Росії та на пострадянському просторі для Mitteldeutscher Rundfunk, Frankfurter Allgemeine Zeitung, n-tv.de, Zeit Online тощо.